

No estem sols

La narrativa catalana actual vista per un editor

BERNAT PUIGTOBELLA

Seria fàcil i temptador fer un balanç derrotista de l'estat actual de la literatura catalana. Podríem adduir molts arguments: que l'escriptor pateix greus problemes de recepció, que les vendes d'autors catalans estan sota mínims, que els mitjans de comunicació no es prenen prou seriosament els nostres novel·listes, que el català no havia estat mai tant com ara una llengua oficial i alhora residual, etc. Però tots aquests arguments aparentment incontestables no són nous i han estat desmentits per èxits recents, com *La pell freda* o *Pa negre*, dos casos que potser no serien tan excepcionals si entre tots féssim les coses més ben fetes. Les vendes d'aquestes novel·les, més de cent mil exemplars en el cas de *La pell freda*, demostren que el sostre de lectors en català és molt alt, i que no estem sols, com massa sovint diem amb un pessimisme gremial i curt de mires. Potser ha arribat l'hora d'interrogar-se per què no es publiquen més novel·les com les d'Emili Teixidor o Albert Sánchez-Piñol, autors que preferim etiquetar de *fenòmens* per tal de no preguntar-nos si hem fet alguna cosa malament per merèixer la indiferència amb què el públic lector tracta tantes altres novel·les. En realitat, èxits com *La pell freda* o *L'ombra del vent* (en traducció de Josep Pelfort) indiquen que potser mai no havíem comptat amb tants lectors disposats a llegir en català com ara. És un fet del qual alguns no s'han volgut adonar, més còmodes o interessats a mantenir un discurs victimista i capficat.

Una diagnosi no ens obliga a ser optimistes, però sí que ens exigeix ser positius, és a dir, definir amb la màxima precisió els símptomes que es manifesten en el cos d'aquesta literatura abans que entri en contacte amb el públic. Voldria defensar que els problemes de recepció de la literatura catalana es deriven de tres factors: el metabolisme editorial, el replegament lingüístic i la introversió de l'escriptor català.

Fa anys que l'engranatge editorial està sotmès al calendari dels certàmens literaris i que la carrera de molts escriptors està regida i pautada per un rosari de premis, però la perspectiva ja ens permet de fer un mínim balanç per constatar que, parado-

xalment, els llibres més celebrats i/o venuts dels últims anys, des de *Camí de sirga* fins a *Pandora al Congo*, han estat publicats al marge del peatge dels premis. Títols com *Societat limitada* de Ferran Torrent, *Els viatges a peu* de Josep Maria Espinàs, *El cor del senglar* de Baltasar Porcel, *Vuitanta-sis contes* de Quim Monzó, *Petita crònica d'un professor a secundària* de Toni Sala, *La pell freda*, d'Albert Sánchez-Piñol, *Pa negre* d'Emili Teixidor, *Les veus del Pamano* de Jaume Cabré, *T'estimo si he begut* d'Empar Moliner (per citar sense cap voluntat canònica només alguns autors que no he tingut l'honor d'editar) no han necessitat l'esquer d'un premi per generar vendes o suscitar admiració. Els premis tampoc no han propiciat la professionalització de l'escriptor. Més aviat ha passat al contrari: tants certàmens de novel·la han estimulat el grafòman amateur. Els editors i els jurats del premis literaris constatem periòdicament com l'exercici de l'escriptura automàtica no va ser només una foguerada surrealista, sinó que és encara avui una pràctica ben viva entre els nostres lletraferits. Hi ha dies que un voldria veure restablerta la censura, alguna disciplina que obligués l'escriptor a pensar dues vegades el que escriu, a no posar sobre paper el primer pensament que li passa pel cap, a explorar totes les possibilitats que ofereix la comunicació indirecta. No estic dient que enyori èpoques passades, en part perquè sóc massa jove per haver-les patit directament, però potser no seria una mala cosa que cada diumenge a la tarda, entre les 4 i les 8, que és quan escriuen la majoria dels nostres lletraferits, s'establís un règim de censura, com una mena de toc de queda temporal i estrictament provisional, que els obligués a quedar-se a casa i a escriure amb una doble consciència. Fariem un pas més en la nostra croada contra l'obvietat i la redundància.

Però els premis no han perjudicat només l'escriptor, també han viciat el metabolisme editorial. Tots sabem que massa sovint les novel·les s'acaben uns quants dies abans del termini màxim de presentació d'originals a concurs. I que el ritme comercial estipula que la publicació d'una novel·la guardonada aparegui, a tot estirar, dos mesos després de la concessió del premi. És de domini públic també que els editors solen tenir algun candidat o altre als premis que publiquen, i normalment l'animen a presentar-s'hi amb l'esperança que el jurat s'hi decantarà a favor. Però la majoria de novel·les premiades no s'editen fins que se les ha declarat guanyadores, amb un marge reduït de temps per fer una feina d'edició, de manera que es publiquen de pressa i corrents, sovint pentinades únicament per una correcció d'estil que sempre serà insuficient per abordar problemes de ritme i d'arquitectura. Els novel·listes, aquí i arreu, engendren les seves obres com els marsupials. Una novel·la sol néixer prematura, i l'autor la porta amunt i avall, com un cangur que alimenta la seva cria durant una temporada dintre la bossa i la va alimentant de mica en mica fins que arriba el moment d'emancipar-la. És molt trist, però, que el calendari de gestació d'una novel·la depengui del termini d'un certamen literari. ¿I per què no s'editen les novel·les abans de presentar-se a concurs? Doncs perquè l'editor no sol tenir la garantia absoluta que el seu candidat guanyarà, ni tampoc la certesa que el seu

autor, en cas de perdre el concurs, no opti després per un premi publicat per una altra editorial. És més: els càstigs del sistema són imponderables: ha passat més d'una vegada que un editor ha rebutjat un original i mesos després s'ha vist obligat a publicar-lo per culpa d'un premi. En definitiva, la digestió natural que un editor ha de fer de tot original no es pot veure condicionada per les bases d'un certamen. Ara que el nou grup 62 acapararà la majoria de grans premis de novel·la, serà imprescindible instituir jurats veritablement independents i redefinir la relació entre autors, editors i agents literaris sobre unes altres premisses, si no volem que el prestigi dels premis es degradi definitivament. Altrament, el grup 62 correria el risc de convertir-se en una narcosala.

El segon factor que ha allunyat els lectors de la literatura catalana és el replegament lingüístic. Passa sovint que el compromís d'un escriptor amb la llengua no és purament estètic sinó també ideològic. Encara avui s'escriu més amb una hiperconsciència filològica que no pas amb ganes d'explicar una bona història. Encara pesa sobre alguns la falsa responsabilitat de salvar la llengua, justament ara que ens podríem plantejar d'escriure i editar en català perquè sí, sense complexos, perquè tenim un mercat i una comunitat de lectors disposats a llegir els nostres llibres. L'escriptor que encara no s'ha després d'aquesta llosa escriu en català com si escrivís en esperanto, tenallat per la correcció, refugiat en la nostàlgia. En definitiva, tenim bons prosistes, però ens arriben poques novel·les que ens atrapin amb històries actuals i interessants.

Potser seria bo que l'escriptor tingués una relació més pragmàtica amb el seu instrument. No es tractaria només de preservar la llengua sinó també de servir-se'n per comunicar alguna cosa, com feien els antics raiers, que no idealitzaven els boscos sinó que se'n servien per extreure'n la matèria primera que havien de transportar riu avall fins a la plana. L'escriptor català pot beure del català més genuí, com el raier que extreia els troncs del bosc més amagat, però se n'ha de servir per fer el seu viatge fins a la plana, allà on el puguin entendre, allà on els troncs que ha transportat i l'han transportat serveixin de bigues per construir una casa àmplia i oberta on els convidats puguin entrar i circular còmodament.

Sigui com sigui, és en un segon sentit que dic també que no estem sols: hem comprovat que si no fem la literatura catalana directament en català, ja hi ha uns altres escriptors disposats de fer-la vicàriament per nosaltres en castellà i uns editors encantats de traduir-los per al públic nostrat. Ens hauria de fer pensar que justament ara que el lector català s'aboca a llegir sense escrúpols novel·les traduïdes del castellà, com *L'església del Mar* d'Ildefonso Falcones o *En el nom del porc* de Pablo Tusset, alguns dels nostres autors optin per replegar-se en el dialecte, sovint amb la voluntat de donar fe d'un món en vies d'extinció. L'estilització dialectal és una opció perfectament legítima, que pot donar resultats extraordinaris. El mallorquí de Biel Mesquida, el lleidatà de Pep Coll, el tortosí d'Albert Roig o el rossellonès de Joan Daniel Bezsonoff, per posar tres exemples d'autors que escriuen en el català

que els és propi, són consubstancials als seus projectes literaris i no haurien de ser un obstacle perquè aquests autors arribessin a un públic ampli, però a l'hora de la veritat dificulten la seva recepció. En aquest sentit, l'evolució d'Emili Teixidor és molt il·lustrativa: en la seva primera novel·la, *Retrat d'un assassí d'ocells*, el món de la Plana de Vic hi és representat a través del filtre dialectal. En canvi, a *Pa negre*, el dialecte hi apareix glossat i traduït al català estàndard, més com un recurs de caracterització o d'ambientació. En el primer cas, la dialectització és un recurs estilístic. En el segon cas, és pedagògic. No cal dir que la diferència de vendes entre una novel·la i una altra ha estat enorme. *Pa negre* ha seduït molts lectors precisament per aquesta voluntat de donar-nos la flaire d'un parlar. No pretenc emetre cap judici de valor sobre aquestes dues obres; només constato que el registre triat per l'autor ha estat determinant en la seva difusió i que l'èxit de lectors passa pel català central.

És simptomàtic que al mateix temps que l'autor català es replega en les variants dialectals, els diàlegs de la novel·la escrita en català siguin encara tan impermeables al castellà. És evident que la ficció és una convenció, en què amb una mica de traça l'autor ens pot fer creure qualsevol cosa en la llengua que ha triat per escriure. I el tabú del castellà no hauria de ser cap problema si fóssim capaços de viure aquesta convenció amb naturalitat, però em temo que aquest tabú ens ha allunyat de plantejaments realistes i de temes pels quals la presència del castellà és gairebé inevitable. I no em refereixo al tracte amb la policia, el tràfic de drogues o la prostitució, sinó a un munt de situacions en què ens trobem diàriament que no ens permeten ignorar la convivència amb el castellà. Potser no és casual que aquest tabú l'hagi trencat, de manera clamorosa i per mor de la versemblança, un periodista amb una obra de no ficció com *Tor*, crònica d'uns fets reals en què l'autor, Carles Porta, fa parlar els seus personatges en català, castellà o català, segons el cas.

La *síndrome esperanto*, aquesta tendència a replegar-se en la llengua amb una voluntat resistencial, és la traducció estilística d'una introversió més profunda. L'autor català està capficat. L'interessen més els almogàvers que els Mossos d'Esquadra, li tira més l'anarquisme dels anys vint que el fenomen *okupa*, li resulta més còmode i acotable novel·lar el Compromís de Casp o la Setmana Tràgica que no pas els estralls de la globalització. I no es vol adonar que és la sensació d'amenaça de la globalització i la galopant transformació de la seva societat el que de debò el preocupa i l'aïlla i l'aboca a la literatura del jo, la prosa dietarística, les memòries, la no ficció victimista sobre el malestar del país. No deu ser casual que el català sigui, segons un estudi nord-americà, una de les llengües més esteses de la blogosfera.

A vegades l'autor català fa la impressió de ser com aquells porters de l'Eixample que només escombren el tros de vorera que tenen al davant del seu portal. L'intel·lectual dels anys seixanta havia de fer un discurs públic transgressor i atrevit a repèl de la censura del règim, havia de nedar a contracorrent, però el vent li anava a favor, perquè la societat tenia ganes de sentir el que deia i voluntat de portar a terme

les seves proclames. Avui, el discurs de l'intel·lectual català sona nyeu-nyeu i resentit, és l'expressió d'una introversió victimista que no es correspon amb les preocupacions de la gent. Va contra corrent, però el vent també li va en contra. I no és perquè el país –com diu ell– hagi dimitit, sinó perquè el seu discurs és qüestionable. El país no s'acaba, sinó que s'està transformant, i el públic potser no se sent representat per uns intel·lectuals que ventilen públicament una neurosi personal en nom del país. Paral·lel a aquest discurs victimista de l'autor català, n'hi ha un altre d'antagònic, segurament més potent i més tòxic, propagat des de la COPE i el sector de Ciutadans de Catalunya, que proclamen des dels seus blogs, columnes i tertúlies que la Catalunya real no combrega amb la imatge del país que projecten els polítics. És un discurs diametralment oposat però en el fons simètric respecte al de la *intelligentsia* nacionalista, que no ajuda a fer-se una idea nítida de la situació que vivim.

Els editors que ens volem guanyar la vida publicant novel·les necessitem bones històries, històries ben construïdes, que ens connectin amb el present, que ens emocionin o diverteixin, i si pot ser totes dues coses alhora. Contra les lamentacions dels qui afirmen que Catalunya s'acaba o que vivim en un país de política-ficció, no hi ha millor antídote que la bona ficció. Volem novel·listes capaços d'inventar el que veuen i viuen cada dia. Volem narradors que ens facin un retrat (no cal que sigui afalagador) de qui som i com vivim, sense retallar el món a la imatge que en fa el nostre desig perquè no es vegin les parts que no ens agraden. No faig només una crida al realisme, sinó també a la imaginació, perquè no hi ha realisme que valgui sense imaginació. És per *La plaça del diamant* que podem entendre avui com era un català l'any 1936. És gràcies a Villalonga, Sagarra, Pla, Benguerel i tots els autors que ens han donat el substrat per creure que hem existit que ens podem imaginar com eren els nostres avis o rebesavis, els seus parlars i mentalitats. I és aquesta la missió dels escriptors de tots els països i literatures que procuren deixar-nos una prova convincent que algú ha passat per aquest món. La literatura catalana pateix un dèficit de presència i de present, però és només en aquestes condicions tan precàries, però també tan estimulants, que pot continuar afirmant el seu sentit.

Que ningú no pugui dir després que no hi érem.

